

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 19. února 2015 ve věci č. 75450/12 – M. S. proti Chorvatsku (č. 2)

Senát první sekce Soudu dospěl jednomyslně k závěru, že způsob a průběh použití omezovacího prostředku (kurtování) během nedobrovolné hospitalizace stěžovatelky v psychiatrické léčebně představovaly nelidské a ponižující zacházení, čímž došlo k porušení hmotněprávní složky článku 3 Úmluvy. Došlo též k porušení procesní složky článku 3 Úmluvy, jelikož tato událost nebyla účinně vyšetřena orgány činnými v trestním řízení. Konečně došlo i k porušení čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy, jelikož řízení o přezkoumání zákonnosti nedobrovolné hospitalizace stěžovatelky nebylo kontradiktorní, stěžovatelka v něm nebyla slyšena a její právní zastoupení nebylo účinné, na což soudy adekvátně nereagovaly.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelka si několik let stěžovala na bolesti zad a další zdravotní potíže, se kterými navštěvovala svého lékaře. Ten ji v říjnu 2012 poslal na další vyšetření k neurologovi, který usoudil, že informace, které stěžovatelka o svém stavu podává, jsou nesouvislé a neodpovídají její bolesti a že nebere předepsané léky. Nařídil proto psychiatrické vyšetření. Psychiatr shledal, že stěžovatelka vymýšlí blouznivá a zmatečná obvinění o svém pronásledování různými lékaři. Její diagnózu stanovil jako akutní psychotickou poruchu doprovázenou systematickými bludy a nařídil hospitalizaci. Stěžovatelka byla následně umístěna do psychiatrické léčebny, kde byla přikurtována na lůžko a proti její vůli jí byly podány uklidňující léky. Takto znehybněna byla celou noc (celkem 15 hodin), přičemž na její stížnosti o pokračující bolesti zad nikdo z personálu nereagoval.

Následující den léčebna soudu oznámila nedobrovolnou hospitalizaci stěžovatelky. Soud zahájil řízení, ustanovil stěžovatelce obhájce a nařídil zpracování znaleckého posudku o zdravotním stavu stěžovatelky. Znalec dospěl k závěru, že stěžovatelka trpí závažnou duševní poruchou a její propuštění by mohlo vážně ohrozit její zdraví. Soud konal ve věci jednání, na které byl přizván znalec a právní zástupce stěžovatelky. Jednání trvalo 10 minut, během nichž byl vyslechnut jen znalec. Právní zástupce stěžovatelky zůstal po celou dobu pasivní. Na konci jednání soud prodloužil hospitalizaci stěžovatelky na celkovou dobu jednoho měsíce.

Stěžovatelka proti rozhodnutí podala odvolání, ke kterému přiložila i dopis adresovaný řediteli léčebny, v němž si mj. stěžovala na to, že byla bez jakéhokoli důvodu přikurtována a na její stížnosti na bolesti zad nikdo nereagoval. Odvolací soud odvolání stěžovatelky zamítl jako neopodstatněné. Dopis stěžovatelky soud nepostoupil řediteli léčebny ani jinému příslušnému orgánu.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

a) K tvrzenému porušení článku 3 Úmluvy

Stěžovatelka namítala, že vnitrostátní orgány neprošetřily řádně její stížnost na nedobrovolné umístění v léčebně a zacházení během něj, čímž došlo k porušení procesní složky článku 3 Úmluvy. Dále namítala, že pro její přikurtování neexistoval důvod, trvalo nepřiměřeně dlouho a během kurtování personál léčebny nereagoval na její stížnosti na bolesti zad, čímž došlo k porušení hmotněprávní složky článku 3 Úmluvy.

Soud předně konstatoval, že přijatelností námitky porušení článku 3 Úmluvy s ohledem na skutečnost, že stěžovatelka nepodala trestní oznámení, nevyužila stížnostní mechanismus dotčené léčebny a ministerstva zdravotnictví a nepodala žalobu na náhradu škody, se bude zabývat spolu s odůvodněností. V této souvislosti Soud připomněl, že článek 3 Úmluvy klade na státy přísnější požadavky, jde-li o prošetření a poskytnutí nápravy špatného zacházení v případě nedobrovolné hospitalizace v psychiatrické léčebně, obzvláště pokud jsou použity omezovací prostředky. Veřejné orgány

musí brát v potaz obzvláště zranitelné postavení takových osob, jakož i skutečnost, že tyto osoby často nejsou schopné či ochotné podat stížnost (*Bati a ostatní proti Turecku*, č. 33097/96 a 57834/00, rozsudek ze dne 3. června 2004).

Ve vztahu k projednávané věci Soud konstatoval, že samotné peněžité zadostiučinění, kterého se stěžovatelka mohla pomoci občanskoprávní žaloby domoci, není dostatečnou nápravou porušení práv, na které stěžovatelka poukazovala, proto žalobu na náhradu škody není možno považovat za adekvátní prostředek nápravy (*Bureš proti České Republice*, č. 37679/08, rozsudek ze dne 18. října 2012).

Dále Soud uvedl, že vzhledem k obzvláště zranitelnému postavení stěžovatelky měly vnitrostátní orgány samy zahájit vyšetřování, jakmile měly k dispozici dostatečné důkazy o tom, že mohlo dojít ke špatnému zacházení. Stěžovatelka ručně psanou stížnost proti zacházení, kterému byla v léčebně podrobena, přiložila k odvolání proti rozhodnutí o nedobrovolné hospitalizaci. Ke stížnosti přiložila též lékařskou zprávu dokládající její bolesti zad, kvůli kterým bylo její připoutání k lůžku obzvláště bolestivé. Stěžovatelka tak vnitrostátním orgánům předložila hájitelné tvrzení, že byla podrobena špatnému zacházení ve smyslu článku 3 Úmluvy. Odvolací soud se však jejími tvrzeními nezabýval a dopis nepostoupil řediteli léčebny a především orgánům činným v trestním řízení, ačkoli tak byl povinen udělat jak podle vnitrostátního práva, tak podle Úmluvy. Stěžovatelčino hájitelné tvrzení o špatném zacházení tudíž nebylo účinně vyšetřeno. Došlo proto k porušení procesní složky článku 3 Úmluvy.

Ve vztahu k namítanému porušení hmotněprávní složky článku 3 Úmluvy Soud zdůraznil nutnost brát ohled na zvláštní zranitelnost duševně nemocných osob. Dále Soud připomněl, že jakmile je osobní svoboda jedince omezena, představuje každé použití fyzické síly, které není nezbytně nutné kvůli jeho předchozímu jednání, zásah do lidské důstojnosti (*Krastanov proti Bulharsku*, č. 50222/99, rozsudek ze dne 30. září 2004). Volba léčebné metody osob, které vůbec nejsou schopny o svém stavu rozhodovat, je primárně záležitostí lékařů, kteří ji musí stanovit na základě uznávaných pravidel lékařské vědy. Opatření, včetně omezovacího prostředku, které je z lékařského hlediska nezbytné, tak v zásadě nemůže být považováno za nelidské či ponižující zacházení. Léčebná nezbytnost však vždy musí být spolehlivě prokázána (*Herczegfalvy proti Rakousku*, č. 10533/83, rozsudek ze dne 24. září 1992).

Ve vztahu k projednávané věci Soud v první řadě konstatoval, že předmětná psychiatrická léčebna je veřejnou institucí, a proto úkony či nečinnost jejího lékařského personálu zakládají odpovědnost státu. Stěžovatelka byla připoutána k lůžku po dobu 15 hodin, během kterých lékařský personál nebral ohled na stížnosti na bolest zad, které jí omezení působilo, což bylo pro stěžovatelku traumatické, ponižující a působilo jí tíseň a pocit bezmoci. Omezovací prostředky je možné použít až jako poslední možnost, pokud neexistuje jiné řešení, jak pacienta zklidnit a zabránit mu ublížit sobě nebo ostatním. Takové opatření musí být přiměřené, musí trvat pouze po nezbytnou dobu a musí poskytovat dostatečné procesní záruky proti zneužití. Stěžovatelka však podle lékařských záznamů nepředstavovala nebezpečí sobě ani ostatním. Omezovací prostředky byly použity jako reakce na její nesouhlas s hospitalizací, což je zcela nepřijatelné. Neexistuje též žádný záznam o tom, že by bylo nejprve přikročeno k mírnějším opatřením, která mohla být dostatečná. Přikurtování navíc trvalo zjevně nepřiměřenou dobu. Použití omezujících prostředků též nemůže být odůvodněno tím, že se stěžovatelka bránila jejich použití (*Bureš proti České Republice*, č. 37679/08, rozsudek ze dne 18. října 2012). Stěžovatelka navíc nebyla po dobu připoutání na lůžku dostatečně sledována, když personál léčebny nijak nereagoval na její stížnosti na bolesti zad, i když o jejích problémech se zády věděl. Soud proto uzavřel, že došlo k porušení hmotněprávní složky článku 3 Úmluvy.

b) K tvrzenému porušení čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy

Stěžovatelka též namítala, že její nedobrovolná hospitalizace v psychiatrické léčebně byla nezákonná a neoprávněná, jelikož nebyla doprovázena přiměřenými procesními zárukami. Soud zopakoval, že

stížnost je přijatelná pouze po vyčerpání dostupných vnitrostátních prostředků nápravy, avšak toto pravidlo je třeba vykládat s určitou pružností a bez přehnaného formalismu (*Vučkovič proti Srbsku*, č. 17153/11, rozsudek ze dne 25. března 2014). Vzhledem k okolnostem případu, zejména zranitelnému postavení stěžovatelky, naprosté pasivitě soudem ustanoveného advokáta a nečinnosti vnitrostátních orgánů, Soud dospěl k závěru, že stížnost a odvolání, které stěžovatelka podala, byly dostatečným podnětem pro stát, aby namítaná porušení prošetřil ve smyslu čl. 35 odst. 1 Úmluvy, a stěžovatelka proto nemusela vyčerpat i ústavní stížnost.

Soud zdůraznil, že jakékoliv opatření omezující osobní svobodu musí být založeno na spravedlivém a řádném řízení, vedeném oprávněným orgánem a prostým svévole. Nedobrovolná hospitalizace představuje vzhledem k zvláštní zranitelnosti duševně nemocných osob tak závažný zásah do osobní svobody, že je nezbytné předložit řádné důvody k jejímu ospravedlnění a zamezit jakékoli svévoli, a to i poskytnutím dostatečných procesních záruk.

Procesní záruky v daném případě zhodnotil Soud jako nedostatečné. Stěžovatelce sice byl ustanoven právní zástupce. Ten ji však nikdy osobně nenavštívil, nemohl tedy před soudem vyjádřit její stanovisko ani jí poskytnout právní rady ohledně možného postupu. Soud připomněl, že Úmluva klade důraz na účinné zajištění práv v ní zakotvených, proto pouhé formální ustanovení právního zástupce, aniž skutečně poskytuje právní pomoc, nestačí k zajištění ochrany práv osoby s duševní poruchou. Účinná ochrana práv osoby s duševní poruchou vyžaduje zvýšenou povinnost dohledu vnitrostátních soudů nad prosazováním jejich práv ustanoveným právním zástupcem. Kontakt s ustanoveným právním zástupcem byl navíc nezbytný pro zajištění kontradiktornosti řízení (*Sýkora proti České republice*, č. 23419/07, rozsudek ze dne 22. listopadu 2012). V projednávané věci byl ustanovený zástupce nečinný a soudy neučinily nic, aby zajistily účinnou ochranu práv stěžovatelky. Soudce, který stěžovatelku navštívil v léčebně, ji dostatečně neinformoval o jejích právech a možnosti účasti na řízení. Stěžovatelka navíc neměla ani možnost vyjádřit se k posudku znalce ohledně své osoby.

Soud proto dospěl k závěru, že vnitrostátní orgány nezajistily dostatečně procesní podmínky nezbytné pro nedobrovolnou hospitalizaci v psychiatrické léčebně, čímž došlo k porušení čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy.

